

**DIE BELANG VAN 'N GRONDIGE KENNIS VAN DIE SOSIALE WAARDES IN DIE
LEEFWÊRELD VAN DIE VROEG-CHRISTELIKE KERK, AS SLEUTEL TOT DIE
KONTEKSTUELE VERSTAAN VAN DIE NUWE TESTAMENT¹**

Prof. GDS Smit

1. Inleiding

Dit gebeur gereeld in die hedendaagse samelewing dat iemand meen sy/haar woorde is buite verband aangehaal of buite konteks verstaan. Ons hoor gereeld dat prominente figure meen dat hulle verkeerd verstaan is, en dat hulle nie die woorde wat aangehaal is, bedoel het soos wat dit deur iemand anders geïnterpreteer was nie. Iemand kan dieselfde woorde van 'n ander aanhaal, maar dit gebruik in 'n ander sin, ander verband, of ander agtergrond en die woorde kan ander betekenis hê as wat die persoon wat dit oorspronklik gebruik het, dit bedoel het (deSilva:2000:17).

2. Kontekstualiteit van die Nuwe Testament

Hierdie probleem is net so akueel wanneer dit kom by die interpretasie van die Nuwe Testament. Die skrywers van die Bybel het hulself nooit losgemaak van hul gebruike, gewoontes, opvattinge en leerstellinge van die tyd as hulle Bybelse gedeeltes geskryf het nie. Daarom is dit baie belangrik om die antieke tekste te verstaan binne die konteks van die gebruike en gewoontes wat in die besondere tyd geheers het. DeSilva (2000:18) merk in dié verband tereg op: *“We need to recognize the cultural cues the authors have woven into their strategies and instructions”*.

Dit beteken dat die moderne leser nie maar bloot na die teks van die Nuwe Testament kan gaan, en daaruit afleidings maak vanuit die konteks van 'n moderne verstaan nie. Die *antieke teks* moet binne sy *antieke konteks* gelees en verstaan word. Stander & Louw (1990:elektroniese weergawe) maak die volgende opmerking: *“Een van die grootste probleme wat Christene ervaar wanneer dit by die Bybel kom, is die kwessie van betekenis, m.a.w. hoe verstaan 'n mens dit wat jy lees.”*

Om hierdie probleem te oorbrug is die afgelope twee dekades al meer gepleit vir die kontekstuele verklaring van die Nuwe Testament as

¹ Referaat gelees as intrede tydens die bevestiging van prof. dr. GDS Smit as hoogleraar in die Teologie.

- a) 'n antieke geskrif met besondere antieke kenmerke, en
- b) vir die kontekstuele toepassing hiervan op die moderne gelowige.

Bybelse geleerdes word al meer bewus van die belang van die historiese-, literêre-, kulturele- of sosiale konteks waarin antieke tekste tot stand gekom het (byvoorbeeld Neyrey (1991); Malina & Rohrbaugh (1992) en ander). Die regte verstaan van gebruike en gewoontes in die Bybelse tyd help ons nie net om 'n beter insig in die antieke mens se leefwêreld te kan hê nie, maar help ons as moderne eksegete en Bybelstudente in besonder om die teks wat ons lees op ons eie leefwêreld te kan toepas en verder om die teks met verantwoordelikheid te kan verstaan om sodoende die "regte kontekstuele" boodskap van die Bybel af te lei.

Dit is byvoorbeeld belangrik om te besef dat die vroeg-Christelike kerk in baie opsigte deur die strukture en gebruike van die tyd beïnvloed was. Daar bestaan vandag nog die tendens om die invloed wat die Joodse- en Grieks-Romeinse kulture op die vorming van die vroeg-Christelike kerk gehad het te bevraagteken, te verskraal of selfs te ontken, meen deSilva (2000:19). Ons moet tog onthou dat die Joodse- en Grieks-Romeinse samelewings 'n reuse impak gehad het op die totstandkoming en vorming van die vroeg-Christelike kerk. Die Joodse kultuur het die grootste invloed gehad op die denke van die Nuwe Testamentiese gemeentes, omdat hulle geglo het dat die Joodse ideologie die enigste goddelik geïnspireerde openbaring was. Hierdie Joodse ideologie het hulle teenoor die Grieks-Romeinse ideologie gestel, wat as heidens en besoedeld afgemaak is (deSilva 2000:19). 'n Aantal kenmerke van die invloed van die Grieks-Romeinse kultuur op dié van die Jode, sal mens laat besef dat daar 'n dun skeidslyn was tussen die kulture van die antieke Mediterreense streke en die vroeë Christendom in die vormingsjare van die kerk:

- 1) Die Hellenisering van Judaïsme vind redelik doeltreffend en vinnig plaas tussen die derde en die tweede eeue vC, soveel dat die sogenaamde "rein" kanaal van Joodse ideologie alreeds die kleur van Griekse en Romeinse filosofie, etiek en kultuur aanneem voor die tyd van die Makkabeërs (deSilva 2000:19), en is redelik gevorder in die gedagte-wêreld van die mense teen die tyd van Paulus (deSilva 2000:20).
- 2) Jerusalem word verander na 'n Griekse stad tussen 175-167 vC. en alhoewel die Tora deur die Makkabeërs as die Wet van Jerusalem bekragtig word, het die

Griekse gebruike gebly (deSilva 2000:20), selfs na die inname van die stad deur die Romeine onder Julius Caesar en later, onder Pompeius.

Verder sou daar dus logies in die vorming van Joods-Christelike waardes 'n element van Hellenisme voorkom. Dus het eer en skaamte ook 'n prominente rol gespeel in die vroeg-Christelike gemeentes.

Volgens DeSilva (2000:44) was dit van vroeg in die eerste eeu reeds as 'n skande gereken om 'n navolger van Christus te wees: "...*did prove to be a source for dishonour and the manifestations of one's neighbours' lack of esteem (insult, abuse, assault)*". Vir die buitestaander het dit blykbaar voorgekom asof hierdie nuwe beweging (die Christendom) wat hulleself met Jesus van Nasaret ('n agterlike plek) assosieër, die heilige- en sentrale waardes van die gemeenskap ondermyn het, en tot gevolg het dat "goeie" en "betroubare" lede van die gemeenskap skielik verander en die aanvaarde waardes van die gemeenskap begin bevraagteken (DeSilva 1995:146).

Dit het baie min gebeur dat Christene in die eerste eeu na Christus doodgemaak was (deSilva 2000:44), maar teen die tyd van die afsluiting van die Nuwe Testament is 'n stryd ten bloede, en opoffering van 'n mens se lewe geen vreemde konsep in die gedagte-wêreld van die Christelike kerk nie. Vir die laaste sowat 70 jaar moes die Christelike gemeenskap saamleef met "*society's attempts to pressure the Christian 'deviants' back into conformity with Greco-Roman or traditional Jewish values*" (deSilva 2000:45). Die antieke skrywer Plinius (111 na Christus) (aangehaal deur Wilken 1996:elektroniese uitgawe) noem die Christene a "*degenerate sort of cult carried to extravagant lengths.*"

Om te verstaan waarom die Romeine die Christene begin vervolg het teen die einde van die eerste eeu na Christus, moet 'n mens verstaan hoe die Romeine oor eer en skaamte, en gevolglik oor godsdiens gedink het. Vir die Romeine was godsdiens nie so belangrike deel van die samelewing se samestelling tot sukses nie (Wilken 1996:elektroniese uitgawe), maar wel die Romeinse wet, -politiek, -infrastruktuur, -administratiewe en sosiale instellings. Godsdiens was vir hulle koud en gevoelloos, die uitleef van lewelose rituele. Dit is daarom verstaanbaar dat die Christendom as Godsdiens wat klem lê op die mens se persoonlike betrokkenheid by God, vir die

Romeine probleme geskep het in terme van eer en skaamte. In die Mediterreense streke onder beheer van die Romeine was godsdiens onherkenbaar vervleg met die daaglikse politieke- en sosiale lewe (Wilken 1996:elektroniese uitgawe), maar die Christene skei hulle hiervan af. “Die Christene”, so beleef die antieke mens dit, “wil hom nie met ons groep assosieer nie: hulle is vyande, buitestaanders, wat met mag en mening verdryf moet word”.

Die Christene het saam die Jode die oortuiging gedeel dat daar slegs een God is (sg. monolatrie). Vir die heidene was die gode egter die bewaarders van stabiliteit van die samelewing; die “weldoeners” wat aan hul afhanklikes gee wat hulle nodig het, solank die afhanklikes onderdanig bly en hulle eer deur hulle optrede (DeSilva 2000:46). Die teenwoordigheid van, en die verwysing na die weldoening van die gode was teenwoordig in byna elke aspek van die antieke Mediterreense kultuur se strukture: elke publieke fees, elke byeenkoms (hetsy vir besigheid of privaat aangeleenthede), en elke privaat banket was ‘n konstante herinnering aan die goedheid van die gode (die groot weldoeners). Die klem is by hierdie geleenthede geplaas op die handhawing van die goedgesindheid van die gode (deSilva 2000:46). Die verwerping van die gode deur die Christene het hulle in die oë van die samelewing ateïste gemaak (deSilva 2000:47).

Gehoorzaamheid aan die gode, so was geglo, het die stad en Ryk van voorspoed verseker: dit het die gemeenskap saamgebind. Wilken (1996: elektroniese uitgawe) verwys na die waarskuwende woorde van Cicero oor die sosiale rol wat godsdiens speel: *“disappearance of piety toward the gods will entail the disappearance of loyalty and social union among men as well, and of justice itself, the queen of all the virtues.”* en weer *“In the most profound sense, then, impiety toward the gods disrupted society, and when piety disappears, life soon becomes a welter of disorder and confusion.”*

Die Christendom was vinnig besig om te groei tot een van die grootste godsdienste wat die destydse wêreld nog geken het (Wilken 1996:elektroniese uitgawe). Vir die Romeine het godsdiens die lewe van die Ryk in stand gehou. Die nuwe Christelike geloof het dit ondermyn. Hulle het mense wat in die oë van die samelewing “goeie en opregte” mense was in hul kultus ingetrek, “en dan het hierdie mense begin verander” (deSilva 2000:45).

Eerstens was die leier van hierdie beweging, Jesus, afkomstig van Judea. Dit was 'n plek wat deur die samelewing gereken word as skandelik (Pilch & Malina 1993:88).

Tweedens: Jesus was deur die Romeine tereggestel op so 'n skandelige wyse dat dit onaanvaarbaar was om Hom as held te reken. Kruisiging was gereserveer vir politieke misdadigers. Jesus word dus gereken as iemand wat die vrede van die Romeinse Ryk bedreig het. Kruisiging was een van die drie ergste vorme van teregstelling in antieke tye, naas onthoofding en kremasie of lewend-branding. Die Romeinse skrywer Cicero noem kruisiging die "mees ekstreme vorm van straf" en Josefus, die Joodse historikus, noem dit "die wrangste manier om te sterf". Dit was so 'n banale vorm van straf dat Cicero in sy verdediging van 'n persoon uit die Romeinse adelstand wat met kruisiging gedreig is, aangevoer het dat gesofistikeerde Romeinse burgers nie aan kruisiging mag dink, dit aanskou of eers die woord oor hulle lippe mag laat kom nie. 'n Romeinse burger mag dus nooit aan so 'n straf onderwerp word nie. Vanweë die gewelddadige aard van kruisiging het die Romeine dit as afskrikmiddel aangewend om verdere kriminele dade, terreur of opstand die nekslag toe te dien. Om hierdie rede is oortreders in die openbaar gekruisig op plekke waar almal dit kon aanskou, soos langs besige paaie. Die gekruisigde se hande is vasgemaak (hande was die simbool van eer) simbolies is so persoon magteloos, hy hang in die lug, simbolies dra dit die boodskap: jy is nie welkom in ons wêreld nie: die hemel wil jou nie hê nie, maar ook nie die aarde nie. Deur die kruis as simbool van eer te besing, het die Christene hulle doelbewus afgeskei van wat die samelewing as eervol beskou het. Jesus se volgelingen word dus ooreenkomstig gebrandmerk as oneervolle mense (deSilva 2000:45).

Verder het streng afkeur en vermyding aan deelname van afgodery die gevolg gehad dat die Christene hulself van 'n groot deel van die publieke lewe moes onttrek: *"The early Christians struggled to justify participation in idolatry so that they would not have to sever so many important connections with their networks of friends and patrons, their involvement in government and their good name."* (deSilva 2000:47).

Die skrywers van die Nuwe Testament spandeer nou gevolglik baie aandag om die lede van die Christelike gemeentes te isoleer en te versterk teen die aanvalle van dié wat hulle probeer beskaam, terwyl hulle die hoorders oproep om "blywende eer" na te jaag in

teenstelling met die “wêreldse eer” wat verbygaan. Vergelyk byvoorbeeld die woorde van Paulus in 1 Korintiërs 9:24-27.

Die Nuwe Testament gebruik steeds die bekende woorde van eer en skaamte om die waardes, welnou nie van die meer van die gemeenskap nie, maar van die Christelike groep te beskryf, maar hulle word opgeroep om ‘n ander inhoud aan die omgewing se opvatting van sosiale waardes te gee (DeSilva 2000:43).

3. Kennis van kulturele verskille ten opsigte van die verstaan van die antieke teks

Van Rensburg (2005:52) wys daarop dat die neiging in die verlede was om die agtergrond van die teks slegs as dekor van die teks te interpreteer, asof dit nie ‘n eie plek in die verstaan van die teks het nie. Die afgelope twee dekades was daar egter al hoe meer geleerdes wat klem lê op die verband van die teks (Van Rensburg 2005; Stander 2000; Neyrey 1998; deSilva 2000). Hulle bewys telkens dat sommige teoloë en Bybelstudente met ‘n voorafopgestelde dogmatiese verwagting na sekere tekste kyk, en dan gevolglik die sosio-historiese konteks van die gedeelte, of ignoreer, of so lig weeg dat dit in elk geval geen rol in hul verstaan van die teks speel nie. So ‘n dogmatologiese verstaan van ‘n teks, waar dit gepaard gaan met die ignorering van die sosiale konteks van die tyd, waarsku Van Rensburg (2005:52) kan ‘n westerse konteks aan die teks gee, en soms nie rekening hou met die kulturele-, sosiale- en religieuse praktyke van die gemeenskap waarbinne so ‘n teks ontstaan het nie. Neyrey (2004(2):internet) waarsku in dié verband: *“Many students of the history and culture of the ancient eastern Mediterranean still suffer from ethnocentrism, the phenomenon of perceiving or describing people from a different culture according to our own image and likeness”*.

Pitt-Rivers 1977; Davis 1977; Wilson 1984 ; Campbell 1964; Boissevain 1974, 1979; Gilmore 1982, 1990; Instone-Brewer 2000; Malina 1993; Malina et al 1995; Neyrey 1998; en Pilch & Malina 1993 gaan van die standpunt uit dat die eksegeet wat die Nuwe Testament kontekstueel wil lees spesifieke aandag moet gee aan die norme van die gemeenskap, hulle ekonomiese-, geslagtelike-, sosiale-, maatskaplike-, politieke- en godsdienstige gebruike. Hulle lê veral klem op die familie se sosiale rol en die eenheid binne die gemeenskap. Wanneer mens na hierdie geleerdes se benaderings kyk is dit logies om af te lei dat die sosiale waardes wat gegeld het in die onderskeie antieke

Mediterreense kulture 'n groot rol gespeel het in die lewensbeskouing van die mense. Navorsing oor die sosiale waardes van die antieke kulture het geleerdes daartoe gebring om te beseft dat een van die mees prominente waardestelsels in die Mediterreense kulture dié van “eer” en “skaamte” was (Muenchow 1989:599; Schneider 1971:17; Gilmore 1982:179). Gevolglik word hierdie terme deur geleerdes vandag gebruik om die Mediterreense tradisies en sosiale waardes te beskryf.

In hierdie verband het deSilva (2000) die probleem met betrekking tot die insluiting en uitsluiting van sosiale waardes in die Nuwe Testament myns insiens die beste raakgevat. DeSilva (2000) lys vier sosiale waardes wat hy meen die saak rondom watter waardes belangrik is en watter nie, aangespreek kan word.

DeSilva 2000:23-27 verwys na die Romeinse skrywer Seneca wat meld dat *eer* een van die basiese boustene van die Grieks-Romeinse samelewing was: “*honor is fundamental and foundational to his [Seneca] contemporaries' thinking*”. Eer dien dus as oorkoepelende waarde vir die antieke Mediterreense samelewing.

Tweedens lys hy (deSilva 2000) “*patronage and reciprocity*” as belangrike sosiale waarde in die eerste eeu. Dit behels die hantering van vriendskap en die bewys van goedgunstigheid aan die medemens. Vir deSilva (2000:95) is *weldoening en genade* in sosio-historiese perspektief die tweede belangrike sosiale waarde in die antieke wêreld.

Die derde belangrike sosiale waarde wat deSilva (2000:157-239) uitsonder as kenmerkend van die eerste eeuse samelewing is “*kinship*”. *Kinship* is om te behoort: om deel te wees van die groep, hetsy die familie, volk, kerk of ander samelewingsverband.

Die laaste waarde wat deSilva (2000 :279-315) as belangrike waarde lys is “*purity and pollution*”. Reinheid sluit alle aspekte van die antieke mens se godsdienstebeleving in (deSilva (2000:279). Die vier basiese waardes wat deSilva vanuit die antieke Mediterreense samelewing aflei is dan:

- 1) Eer
- 2) Weldoening
- 3) Die groep (familie)
- 4) Reinheid

DeSilva meen dan nou vervolgens dat ons nie die Nuwe Testament kontekstueel kan verstaan as ons dit nie ooreenkomstig hierdie vier basiese sosiale waardes interpreteer nie.

4. 'n Kort historiese oorsig oor die studie van eer en skaamte

Op hierdie stadium is dit sinvol om kortliks 'n oorsig te gee oor die studie van eer en skaamte deur verskeie geleerdes die afgelope jare. Sodoende word aangetoon dat daar etlike fasette of benaderings is tot die antieke sosiale antropologie.

Die aanvanklike studie van eer en skaamte in die antieke Mediterreense kultuur was gefundeer op die hipotese dat die gebied 'n eenvormige kulturele- en sosiale eenheid het (Moxnes 2004:25).

Terwyl eer en skaamte 'n algemeen-gebruiklike term in die antropologie was, was dit egter vreemd aan die studie van die Bybel. In sy werk het Pitt-Rivers (1966, 1968) 'n belangrike vraag geopper: wat is die verband tussen eer en status, en eer en morele waardes? Hy (Pitt-Rivers 1966, 1968) het daarin geslaag om te bewys dat eer en skaamte kernwaardes in die antieke Mediterreense kultuur was, en daarom 'n belangrike rol behoort te speel in die studie van die Bybelse tekste. In sekere opsigte was Pitt-Rivers se studie egter ook eensydig: hy gaan van die standpunt uit dat alle kulture in die Mediterreense gebied 'n eenvormige waardestelsel besit, dat al die kulture eer en skaamte as belangrikste waarde handhaaf en dat al hierdie kulture groepsniese is.

Sedert die "ontdekking" van eer en skaamte as belangrike sosiale waardes in die Mediterreense kultuur in die 1960's lê die klem in die meer onlangse studies op die verhouding tussen eer en skaamte en die sosiale strukture van die dag, soos die politiek, ekonomie en godsdiens, en veral hoe dit die verhoudings onderling beïnvloed het (Peristiany & Pitt-Rivers 1992:242). In 1992 verskyn die werk van Peristiany en Pitt-Rivers "*Postscript: The Place of Grace in Anthropology*" waarin hulle 'n nuwe rigting inslaan in terme van die studie van eer en skaamte in die Mediterreense kultuur. Tussen die twee benaderings van die eerste navorsers en die latere navorsers word die diversiteit van die studie van eer en skaamte beklemtoon.

5. Sosiale waardes in die Nuwe Testament

Dit is op hierdie stadium duidelik dat die antieke Mediterreense samelewing ingestel was op eer en skaamte en dit is duidelik dat ons hierdie konsep moet snap om sodoende die sosiale konteks van die Nuwe Testament te begryp.

Kom ons kyk nou kortliks wat hierdie teorie van eer en skaamte in die praktyk behels het. Eer is fundamenteel die *publieke* erkenning van 'n persoon se sosiale stand. Dit is afkomstig vanuit twee bronne (Moxnes 2004:2):

a) Eer word geërf

Die eer wat die individu toekom, word gekoppel aan die eer wat die individu se voorgeslagte verdien het (Moxnes 2004:20). Hierdie eer word by geboorte aan die nageslag oorgedra. Elke kind ontvang outomaties die eer wat die voorgeslagte verdien het in die oë van die groep. Daar was dus min wat 'n slaaf byvoorbeeld aan sy sosiale stand kon doen, omdat hy die "vlek" van slaafwees geërf het (Moxnes 2004:20)

b) Eer word verdien

Kontrasterend met geërfde eer is verworwe eer die status van die individu in die oë van die gemeenskap (Moxnes 2004:20). Verworwe eer kan vermeerder of verloor word in die daaglikse publieke stryd om mag en erkenning van eer. Selfs al sou 'n persoon eer in sy eie oë hê of verdien, het die sosiale stand van so 'n persoon direk afgehang van die groep se erkenning of verwerping van die eervolle posisie van so 'n individu (Moxnes 2004:20). Eer is nie eer as dit nie in die openbaar bevestig is, vertoon word en aanvaar word nie (Neyrey 2004(6):internet)

Maar die antieke mens het eer as 'n beperkte "middel" gesien. Kom ons gebruik die voorbeeld van 'n sakkie albasters: gestel ek het 'n sakkie met 100 albasters in, en ek deel die albasters tussen 10 mense: 'n paar kry 10, ander kry 5 en so aan. Hierdie "albasters" is die hoeveelheid eer wat die samelewing geglo het, beskikbaar was. Om eer te verwerf, moes iemand dus eer wegneem van iemand wat eer besit, en dié eer aan homself toeken, met die erkenning daarvan deur die gemeenskap. Dit sou dus wenslik wees om iemand met 9 "albasters" in die beeld wat gebruik is, of met meer eer as jy in die openbaar te verneder. Dan neem jou eer toe; sy eer daal.

Die swaar strawwe vir 'n individu was nie verskuilde straf, soos die gebruik in die moderne samelewing is om die persoon in die geheim tereg te wys nie, maar openlike teregwyding of selfs fisiese vernedering as teken van sosiale verwerping (Di Berardino 2004:internet). Die ergste straf was uitsluiting of verbanning uit die sosiale gemeenskap, of die weerhouding van sosiale regte uitsluitlik bedoel vir burgers van 'n land (Di Berardino 2004:internet). Dit bring die Christendom dadelik in konflik met die res van die samelewing: die samelewing leer: kruisiging is 'n skandvlek, maar ons sien byvoorbeeld dat Paulus die “*skande van die kruis*” besing (1 Korintiërs 1:18-31) as 'n poging om 'n nuwe definisie aan eer binne die konteks van die Christendom toe te ken. Vir die Christene word die kruis 'n simbool van eer teenoor die sosiale elite van die Grieks-Romeinse samelewing wat die kruis verag as teken van spot.

6. Eer en skaamte in die Nuwe Testament

Die Christene ken 'n nuwe identiteit aan die Christelike groep toe waar nie die samelewing se aanvaarding nie, maar gehoorsaamheid aan God elementêr is. Dit lei telkens tot sosiale konflikte in die tyd van die Nuwe Testament. Tyd ontbreek ons om in te gaan op elke aspek van eer en skaamte in die Nuwe Testament. Wat ek graag wil bereik is dat ons raaksien dat daar 'n aspek van “kontekstuele verstaan” met betrekking tot die Nuwe Testament is wat soms deur leraars in hul eksegetiese arbeid buite rekening gelaat word. Hierdie sake sal in ons eksegetiese arbeid aan die orde moet kom.

Enkele voorbeelde word belig:

6.1. Kompetisie en afwering van kompetisie

In enige gemeenskap vind noodgedwonge interaksie tussen individue plaas. In die Mediterreense samelewing word die interaksie met individue gekenmerk deur 'n voortdurende kompetisie met mekaar (Moxnes 2004:19). Almal moet konstant daarop ingestel wees om hul eie eer en die eer van die familie te beskerm. Hierdie sosiale interaksie neem gewoonlik die vorm aan van *kompetisie en die afwering van kompetisie*. Hierdie kompetisie en afwering van kompetisie vind meestal verbaal plaas, maar kan ook gepaard gaan met simboliese tekens en selfs met die gebruik van fisiese geweld (Moxnes 2004:19).

6.1.1. Veg met strydgesprekke

Die die tyd van die Nuwe Testament het mense die grootste deel van hulle lewe in die openbaar geleef. Eer was die resultaat van die openbare erkenning van 'n persoon se waarde. 'n Aanval op die eer van 'n persoon het 'n skerp reaksie gevra. So moet ons ook die Nuwe Testament se skerp kritiek teen die buitestaanders verstaan.

'n Persoon het 'n vraag uit die ander groep aan hom gestel as 'n uitdaging van sy eer gesien. Ten einde sy eie eer en dié van sy volgelinge te beskerm, moes die persoon met 'n reaksie kom wat daardie ander groep weer onder *druk* plaas om so sy eie eer te beskerm en sy superioriteit te bewys. Ten einde die doel te bereik was sarkasme en skerp taal algemeen gebruik (dink byvoorbeeld aan Jesus se woorde teenoor die Fariseërs: hy noem hulle addergeslag, witgepleisterde grafte; op hulle beurt noem hulle Hom 'n vraat en 'n wynsuiper, iemand wat met die sondaars omgaan.

Om 'n vraag met 'n vraag te beantwoord, of sarkasme met sarkasme, was 'n tipiese reaksie op die destydse uitdagings wat gemaak is. Daarom het die saak waarom dit gaan dikwels in die slag gebly.

Die klem het meer op die vermoë van die twee gespreksgenote geval om mekaar in *uitdaging en reaksie* uit te oorlê en so die superioriteit van die een bo die ander te bewys. So 'n suksesvolle *verdediging* van jou eer het binne die *sosiale spel* aanleiding gegee tot die *verhoging* van jou eer. Dit het ook die waardes van jou groep bevestig. Op dié manier is die groepslede verseker van hulle eie identiteit en is hulle hefter in die groep saamgebind.

Die gesprekke wat Jesus veral met die Fariseërs en ander Joodse leiers gehad het, moet in bogenoemde lig gesien word. Dit was tipiese strydgesprekke. Daarom is dit wat gesê word dikwels minder belangrik, as hoe dit gesê word. Met hierdie gesprekke is Jesus se eer en die waarheid van sy getuienis op die spel. Wie so 'n gesprek van Jesus lees, leer nie net iets van Hom nie, maar leer ook iets oor Hom.

In sy gesprek met die Sadduseërs oor die vrou wat volgens die gewoonte van destyds met sewe broers agtereenvolgens trou (telkens nadat die vorige broer oorlede is), val Jesus sy opponente direk aan (Markus 12:24–27). Hy sê direk dat hulle dwaal (Markus

12:24,27), dat hulle - as die mense wat die tempel, die Sanhedrin en die opleiding van die volk beheer - nie die Skrif en ook nie die krag van God ken nie. Dit beteken eintlik dat hulle nie met God in kontak is nie. Daarmee val Jesus hul status en hul persone as sodanig aan, maar vestig ook sy eie status teenoor hulle.

Vir 'n moderne mens klink so 'n *persoonlike* aanval eienaardig. Vir ons is dit 'n deug om liever saaklik te bly. In die destydse wêreld was hierdie *skerp vraag-antwoord spel* egter die aanvaarde wyse om jou eie groeps grense te verdedig en te bevestig. Let byvoorbeeld op hoe die opponente van Jesus Hom in strikke wou lok (Lukas 10:25; 12:53–54; Matteus 22:15,34–35) en hulself teenoor Hom wou handhaaf (Lukas 10:29), alles terme wat op die *groeps spel* dui.

In 'n ander geval draai Jesus weer die aanval om en verwys na die aanvallers se optrede wat identies met syne is. As hulle beweer dat Hy duiwels deur Beëlsebul uitdryf, deur wie se krag doen hulle presies dieselfde, vra Jesus aan hulle? (Matteus 12:27; Luk 11:19). In watter rigting 'n antwoord ook al gesoek gaan word, gaan die aanvallers al hoe dieper in die moeilikheid land. Wanneer Jesus die vermoë het om uit sulke strik vrae te kom, het dit sy aansien in die oë van die gemeenskap verhoog. Dit het die fariseërs en Sadduseërs gegrief: dat hulle Jesus telkemale probeer ontmasker as iemand van lae stand met min eer, en telkemale word die geleerdes se eer verlaag wanneer hulle met Jesus in gesprek tree in die openbaar.

In Markus 12:26 vra Jesus aan die Sadduseërs wat gedurig met die Skrifte besig was, of hulle dan nie die gedeelte oor die God van Abraham, Isak en Jakob gelees het nie. Die "*het julle dan nie gelees nie*" ... wil die geleerdes ontbloot as ongeleerdes, aangesien die woorde impliseer dat die Sadduseërs nie die Skrifte behoorlik lees nie. Dieselfde mate van sarkasme blyk ook uit retoriese vrae wat Paulus vra, waarin die antwoord eintlik reeds gegee is.

Vir hierdie sosiale en godsdienstige groepe ten tye van die Nuwe Testament was Jesus 'n moeilikheidmaker wie se uitsluitlike doel was om hulle eer te "steel" (DeSilva 2000:29). Die onmiddellike oorsaak van die konflik tussen Jesus en hierdie groepe was gewoonlik na aanleiding van een of ander genesing, bediening, of hulp wat Jesus aan groepe of individue gegee het. In Lukas 13:10-17 het ons 'n goeie voorbeeld van so 'n konflik.

*En Hy was besig om op die sabbat in een van die sinagoges te leer. En daar was 'n vrou wat 'n gees van krankheid agttien jaar lank gehad het, en sy was inmeekaargetrek en glad nie in staat om regop te kom nie. En toe Jesus haar sien, roep Hy haar en sê: Vrou, jy is van jou krankheid verlos. En Hy het haar die hande opgelê, en onmiddellik het sy regop gestaan en God verheerlik. Maar die owerste van die sinagoge, wat verontwaardig was dat Jesus op die sabbat genees het, antwoord en sê vir die skare: Daar is ses dae waarop 'n mens behoort te werk; kom dan op dié dae en laat julle genees en nie op die sabbatdag nie. **Toe antwoord die Here hom en sê: Jou geveinsde, maak elkeen van julle nie op die sabbat sy os of esel van die krip los en lei hom weg om hom te laat drink nie? Maar hierdie vrou wat 'n dogter van Abraham is, wat die Satan agttien jaar lank gebind het, moes sy nie van hierdie band op die sabbatdag verlos word nie? En toe Hy dit sê, het al sy teëstanders beskaamd geword;** en die hele skare was bly oor al die heerlike dinge wat deur Hom gebeur het.*

Die moderne leser sal hierdie gedeelte waarskynlik verstaan as 'n liefdeshandeling van Jesus, of omdat Hy die vrou jammer gekry het.

Vir die eksegeet wat die model van eer en skaamte in gedagte het, word die verhaal van Lukas in 'n heel ander perspektief geplaas. In hierdie gedeelte word Jesus se kundigheid met betrekking tot die sosiale strydgeprekke van die tyd geskets (deSilva 2000:30).

Die genesing vind op een van die Sabbatdae in 'n Joodse sinagoge plaas. Die genesing van die vrou op die Sabbat is in skille kontras met die Fariseïstiese beletsel teen enige werk op die Sabbat. Hierdie handeling suggereer dus in die oë van die wetsgeleerdes dat Jesus dink Hy is bo die Wet van Moses verhewe (DeSilva 2000:30). 'n Opponent van Jesus tree na vore, 'n godsdienstige leier, wat in beheer was van die uitleg van die Tora en die wette oor die Sabbat. Hy sien die gesondmaking nie as 'n liefdeshandeling nie, maar as 'n uitdaging van die geldigheid van die Wet, waarvan hierdie man 'n beskermer is. Jesus se optrede is dus 'n direkte aanval op sy gesag en dusdanig op sy

eer. Hy reageer deur Jesus aan te val. Jesus antwoord die man deur 'n twisgesprek waarin die leier van die sinagoge ontmasker word as 'n geveinsde of huigelaar wat self op die Sabbat werkies verrig (vers 15).

Verder wys Jesus dat Hy die Joodse Wet ken, en dat dieselfde benadering tot die Wet teen die Joodse leier kan tel. Geen wonder dat die teenwoordige mense bly is oor wat hulle gesien het nie (vers 17), want sy teenstanders is duidelik beskaam deur sy woorde. Jesus het dus as die meerdere uit die strydggesprek getree.

6.2 Die Mediterreense mense was groeps-mense

Vandag maak die mens se kwalifikasies meer saak as sy herkoms (Malina et al 1995:4). In die Nuwe Testamentiese tyd was dit nie die geval nie. Wanneer daar 'n profiel van die mens saamgestel is, is dit gedoen deur te vra waar hy vandaan kom, en van wie hy afstam (Malina et al 1995:4). So moet ons die Bybel se klem op geslagsregisters verstaan (Sien byvoorbeeld Matteus 1) en die afstamming van persone (Sien byvoorbeeld Johannes 1:45; Matteus 16:17; Markus 10:35).

Daar kan met Pilch & Malina (1993:88) saamgestem word dat die antieke Mediterreense mens *diadies* ingestel was (vergelyk ook Malina & Neyrey 1991:25 en verder). Dit beteken dat hulle almal altyd in verhouding met mekaar en in relasie tot iets/iemand anders gestaan het.

'n Paar voorbeelde volg:

Diadies ten opsigte van plekke:

- Simon is die man van Serene (Markus 15:21)
- Die vrou wat Jesus om genade smee is 'n Kanaäniet (Matteus 15:22)
- Die vrou by die put met wie Jesus in gesprek tree is 'n Samaritaan (Johannes 4:9)

Diadies ten opsigte van 'n nasie:

- Paulus hou vol dat hy 'n Israeliet is, 'n Hebreër uit die Hebreërs (Fillipense 3:5), en dat hy Romeinse burgerskap het (Handelinge 22:27).
- Etniese opmerkings was alledaags soos "*Die Kretense is altyd leuenaars, ongediertes, lui buike*" (Titus 1:12).

Diadies ten opsigte van 'n familie:

- Simon is die seun van Jona (Matteus 16:17)
- Jakobus en Johannes is die seuns van Sebedeus (Markus 1 :19)
- Jesus is die seun van Maria (Markus 6 :3) of die seun van 'n skryner (Matteus 13 :55)

Diadies ten opsigte van 'n skool:

Studeerders se aanvaarding in die samelewing hang saam met die gesag en eer van hul leermeesters in die oë van die gemeenskap.

- Paulus is 'n student van Gamaliël (Handelinge 22:3)
- 'n Debat in Johannes 9 onderskei tussen die dissipels van Johannes en van Jesus (Johannes 9:28).

Uit die bogenoemde diadiese benaderings vloei 'n aantal sosiale strategieë uit die Nuwe Testament. Christene word die dissipels van Jesus genoem, hulle word die broeders en susters van sy familie. Hulle deel in die liggaam van Christus (1 Korintiërs 12:12), word die kinders van God (Galasiërs 4:4-6), en deel in God se koninkryk (Fillipense 3:20). Binne die familie van God moet die kinders toelaat om hulle gedagtes te laat vorm deur die vader, en moet so op hul hoede wees om sy eer te beskerm (1 Korintiërs 8:7-13). Binne so 'n groep moet morele waardes hoog aangeslaan word (Galasiërs 5-6) (Pilch & Malina 1993:51). Hierdie is alles bekende kerklike en bekende Nuwe Testamentiese terme. Hierdie terme kan egter nie kontekstueel verstaan word, sonder kennisname van die sosiaal-antropologiese opvatting oor die begrippe nie.

Tyd ontbreek om in te gaan op die sosiale implikasie van die patriargale familiestelsel in die Nuwe Testament, die belang van die familie en bloedverwantskap, die verband tussen familiewaardes en kindwees, die sosiale waarde van weldoening en genade, die verband tussen eer en reinheid, of die navorsingsgeskiedenis oor eer en skaamte.

7. Wat beteken dit alles vir die kerk vandag?

Stander (2000) wys daarop dat navorsing nie net gedoen moet word ter wille van wetenskap nie, maar dat alle navorsing altyd by die vraag moet uitkom: "So what?" Wat maak dit nou saak as u en ek hierdie dinge weet?

Die kerk in die een en twintigste eeu kan heelwat by die vroeg-Christelike skrywers leer oor die instandhouding van gesonde dissipelskap in gehoorsaamheid aan Christus; die handhawing van eer in die samelewing, die beskerming van groepsidentiteit, die omgee vir mekaar, broederliefde, en wat die begrip “diensbaarheid” werklik beteken.

Kennis van eer en skaamte as sosiale waardes maak dat ons sekere soiso-kulturele uitdrukkings en –gebruike wat in die Skrif gemeld word beter verstaan, veral wanneer ons dit spieël teen die sosiale instellings van die antieke mens.

Dit lei verder daartoe dat ons besef die vroeë Christene het ‘n boodskap verkondig en het gestaan vir waardes wat verskil het van, en dikwels vreemd was aan die kernwaardes van die antieke Mediterreense kultuur. Die “vreemdeling en bywoner wees” van die kerk in die wêreld word vandag soms onderbeklemtoon.

Dit laat ons besef dat die woorde van Jesus in die Nuwe Testament sekere sosiale implikasies inhou: in die Nuwe Testament het Jesus dit baie duidelik gestel dat diegene wat Hom wil volg bereid sal moet wees om deur die samelewing uitgewerp te word, en selfs deur hul eie familie verlaat te word. Neem as voorbeelde hiervan die volgende tekste:

Lukas 6:22 - Salig is julle wanneer die mense julle haat, en wanneer hulle julle verstoot en beledig en jul naam weggooi soos iets wat sleg is, ter wille van die Seun van die mens.

Matteus 10:24-25 - 'n Leerling is nie bo die meester nie en 'n dienskneg ook nie bo sy heer nie. Dit is vir die leerling genoeg dat hy soos sy meester word en die dienskneg soos sy heer. As hulle die heer van die huis Beëlsebul genoem het, hoeveel te meer sy huisgenote!

Om jouself in die sosiale struktuur van die antieke skrywer te posisioneer, is om die voller resonansie van die teks te begryp. Ons sal agterkom hoedat die skrywers diep-gewortelde waardes en kodes verweef het met die vestiging van ‘n nuwe kultuur in die eerste eeu: ‘n kultuur wat ooreenkomstig die beeld van Christus vernuut word (deSilva 2000:18).

Die Nuwe Testamentiese konsep van eer en skaamte roep die kerk en in besonder die leraar op om meer moeite te maak met die opbouing van die lede as liggaam van Christus. Ons kan in die lig van die antieke mens se benadering tot eer en skaamte leer wat dit beteken om mekaar op die hande te dra, te beskerm en lief te hê. McIlroy (2005:internet) skryf oor nederigheid: *"If humility is about the way in which we should handle our own reputation, honour is the way in which we should handle the reputation of others. ... We also honour (each other) when we are discreet, when we keep silent about their dirty linen, unless there is an overriding reason to wash it in public"*.

Om eervol op te tree is die roeping van die kerk volgens die Nuwe Testament. Ons moet mekaar liefhê as lede van Christus se groep: dit is sy kerk, te midde van 'n wêreld wat na mekaar in liefdeloosheid kyk.

Ons leef in 'n wêreld waarin mense toondoof geword het vir God se oproep tot medemenslikheid, liefde en genade: Christene het rede om genadig te wees teenoor ander mense en mekaar. Jones (McIlroy 2005:internet) merk in dié verband op: *"...what our society is deprived of, through its diminished experience of Christianity, is a mechanism of public forgiveness."* Die probleem is egter meer fundamenteel as 'n blote gebrek aan vergifnis in die samelewing: dit is omdat ons die konsep van eer en skaamte uit die oog verloor het, dat mense nie meer weet hoe om God en mekaar te eer nie. Daarom is dit belangrik dat opnuut leer wat die Nuwe Testament te sê het oor die hantering van eer, maar meer nog, die konfrontering van sondaars: oor bekering, vergifnis, versoening en herstel.

Dit lyk of lojaliteit teenoor die volk, kerk, familie en vriendekring in die moderne samelewing aan die kwyn is, maar die kennis oor eer en skaamte leer dat lojaliteit 'n kenmerk van 'n kind van God is.

Ons identiteit word aan ons toegeken, nie deur die media, vriende, samelewing, politiese affiliasie of ekonomiese stabiliteit nie, maar ons identiteit kom van God.

Laastens, alhoewel hierdie referaat 'n oorsig probeer bied het oor die belang van 'n grondige kennis van die sosiale waardes in die leefwêreld van die vroeg-Christelike kerk, as sleutel tot die kontekstuele verstaan van die Nuwe Testament, kon dit nie reg laat geskied in die beperkte tyd en ruimte aan die komplekse aard van die studie van eer en

skaamte nie. Voorts hang die sukses hiervan af of leraars die erns van kontekstuele prediking besef. Dit is om hierdie rede uiters belangrik dat die AP Akademie 'n opvoedkundige rol speel in die vestiging van Bybelsgefundeerde kontekstuele prediking.

Ek dank u.